

Vajdaság, mint autonóm tartomány

Jelige: csd040

Bevezetés

Dolgozatomat azzal a céllal készítettem, hogy bemutassam Vajdaságot, mint autonóm tartományt, illetve annak közigazgatási rendszerét. Mielőtt viszont belevetném magam Vajdaság minden részletére kiterjedő bemutatására, az autonómia fogalmának tisztázásával kezdem a munkámat. Az autonómia definiálása mellett fontosnak tartottam a kisebbség és a nemzetiség fogalmaknak az ismertetését. A későbbiekben arra a kérdésre keresek majd választ, hogy Vajdaság melyik autonómia-típusba sorolható be, illetve hogy a történelem során miképpen alakult a régió sorsa különböző szempontokból. Kutatómunkámat nem tudtam volna elkészíteni anélkül, hogy ellátogassak Vajdaságba, azon belül pedig Zenta község székhelyvárosába, ahonnan értékes forrásokat szereztem dolgozatomhoz.

Mielőtt belevágok a közepébe, fontosnak tartom ismertetni azon körülményeket, amiért Vajdaság Autonóm Tartományt választottam dolgozatom témájának. A közelmúltban többször is találkozhattunk olyan hírekkel, hogy a szerb képviselőház meg akarja vonni Vajdaságtól az autonóm tartományi jogállását, és ezek a hírek felkeltették érdeklődésemet. Tudom, hogy ez a kérdés sok politikai vita táptalaja lehet (például nem elhanyagolható mértékben érinti a kisebbségpolitikát), mégis érdemesnek találtam arra, hogy foglalkozzak vele. Természetesen igyekezni fogok a pártatlan megfogalmazáshoz tartani magam a dolgozat legutolsó pontjáig, de lássuk be, a magyar kisebbség, amellyel főként foglalkozom, nem érdektelen téma, legalábbis nem lenne szabad hanyagul legyinteni a határon túl ragadt magyar közösségek helyzetére. Lehet, hogy ez egy kicsit nacionalista szemléletnek tűnik az olvasó számára, de ígérem dolgozatom stílusa szenvtelen és objektív marad.

Most pedig, miután nagyvonalakban felvázoltam dolgozatom szerkezetének vázlatát, nem is rabolom tovább a szót a bevezetéssel. Lássuk tehát, hogy mit is jelent az autonómia, miért bír olyan nagy jelentőséggel a nemzetközi jogban, és miért olyan nagysúlyú belpolitikai kérdés!

Autonómia, nemzetiség, kisebbség

Autonómia

Mindenekelőtt szükségesnek látom tisztázni, hogy az autonómiát jogi fogalomként értelmezem a dolgozatomban. Ezt azért kell leszögezni, mert a köznyelvben az emberekre is használhatjuk az autonóm jelzőt, az önálló cselekvőképesség kifejezésére. Ebben a kontextusban ezt a jelentését a továbbiakban nem boncolgatom.

Az autonómiának a meghatározását (így az én munkámat is) nehezíti, hogy nincs rá pontos definíció. Ahány autonóm terület létezik a gyakorlatban, annyi megoldás született rá. Így az egyetemes meghatározás helyett a körülírás módszerével közelítem meg a fogalmat.

Úgy éreztem az lesz a legjobb, ha rögtön magának a szónak az etimológiai elemzésével kezdem a megközelítést. A kifejezés Athén városállamban született az V. században az autos (ön) és nomus (törvény) szavak összetételéből. Elsődleges jelentése a saját törvények megalkotására, a helyi szinten történő kormányzásra irányult és még ma is használjuk a decentralizált hatalomgyakorlás kifejezésére az autonómia szót. Az autonómia fogalma egy jelentéstartalmat is magában hordoz. Az első jelentése a már említett helyi hatalomgyakorlásra, a központtól átvett feladatok elvégzésére irányul. A másik jelentése pedig olyan öngazgatásra utal, melyben emberek egy csoportja területi, kulturális vagy egyéb alapon az államon belül, de a központi kormányzattól független hatalmi jogosítványokkal rendelkezik.¹ Dolgozatomnak célja a második jelentésnek a vizsgálata.

Bár – mint már említettem – nem könnyű olyan meghatározást találni, amellyel egyetemesen az összes autonómiát jellemezni lehet – és talán nincs is ilyen értelmezés –, idézek egy lehetséges megfogalmazást Yash Ghaitól, aki a következő definícióval ragadta meg az autonómia lényegét: az autonómia eszköz arra, hogy a kisebbségek a megkülönböztethető identitásuk alapján intézhessék a különösen őket érintő ügyeket, miközben a többség kezében marad a hatalom a közös érdekű jogkörök gyakorlására.² Ez a meghatározás több szempontból is tetszett nekem. Egyrészt tartalmazza a kisebbség és többség közötti viszonyt, másrészt nem hivatkozik területiségre, de magában foglalja azt a különbséget, amely alapján a kisebbség kiemelkedik a többségből.

Úgy vélem ahhoz, hogy igazán megértsük az autonómia jelentőséget nem mulaszthatjuk el megismerni az önrendelkezési jog fogalmát. Az önrendelkezési jog tipikusan csoportjogba tartozik, melynek a lényege, hogy minden nép külső beavatkozás nélkül alakíthassa saját be-

lügyeit. Gyakorlása legtöbb esetben meghatározott területen történik.³ Az önrendelkezési joghoz szorosan kapcsolódik az autonómia. Az autonómiát úgy is meg lehet határozni, mint a belső önrendelkezési jog érvényre juttatásának eszközét. Bíró Gáspár a következőképpen közelítette meg a fogalmat: „egy régió belső öngazgatásának joga, amely a központi kormányzástól való meghatározott mértékű függetlenséggel jár együtt”⁴. Ezt a megfogalmazást abban az esetben tartom helyesnek, ha egy adott ország önrendelkezéséről beszélünk. Amennyiben egy autonómia öngazgatását fejeznénk ki vele, úgy ezt a meghatározást nem tartom helyénvalónak, mert nem kerüli a területiségre való utalást. Hogy ez miért is fontos, az az autonómia típusok részletezéséből derül ki. Ez pedig felvet még egy kérdést: Miért van szükség az autonómiákat kategóriába sorolni? A válaszomat egy közmondással alapozom meg: ahány ház, annyi szokás. Ezt a mondást dolgozatom témájához a következőképpen lehetne igazítani: minden államnak megvan a maga sajátos megoldása belügyeinek, eljárásainak kialakítására. Tehát az egyes államoknak megvan a joga arra is, hogy határain belül meghatározhassa, hogy ki és milyen alapon milyen, az átlagostól különböző jogosultságokat és hatásköröket kapjon. Figyelembe véve egy-egy ország sajátos történelmi, kulturális, etnikai, gazdasági, földrajzi (stb) helyzetét, nem beszélhetünk az autonómiák egységes modelljéről, csak egyedi megoldásokról.⁵

Most pedig lássuk az eddig ismert megjelenéseit az autonómiáknak! Egyik legismertebb autonómia-tipológia Georg Brunner és Herbert Küpper szerzőpárosnak köszönhető, akik az autonómiákat területi és személyi alapon osztották fel. Az autonómia típusok jellemzői a következőkben olvashatók.⁶

Egy államon belül beszélhetünk olyan földrajzilag meghatározott területről, tartományról, amely valamilyen speciális státuszt kap. Ilyenkor minden ott élő lakosra érvényes és alkalmazandó a hatalomgyakorlás etnikai hovatartozástól függetlenül.⁷ A terület az anyaország alkotmánya vagy külön törvény alapján kapja meg a jogot az autonóm működésre, mely saját igazgatást, jogalkotást gazdálkodást foglal magában a központi törvényeknek és jogszabályoknak alárendelt módon. A Dán Királyságon belül a Feröer-szigetek sajátos területi autonómiával bírnak. A Feröer-szigetek lakosainak saját kormányuk van, mely csak a területre érvényes adókat és importvámokat is kivethetnek, saját zászlóval, útlevéllel és bankjeggyel is rendelkeznek.⁸ A területi autonómiának az az előnye van, hogy a kisebbségek számára biztosítja saját önkormányzásukat azokon a területeken, ahol arra képesek, de a számukra elláthatatlan feladatok a szubszidiaritás elve alapján a központi hatalomnál maradnak.⁹ Más részről a terü-

leti autonómia lehetővé teszi, hogy az egy térbe koncentrálódott kisebbségben felmerülő etnikai problémák megoldódjanak anélkül, hogy azok elmélyülnének.¹⁰

A területi autonómia mellett beszélhetünk az autonómia személyi típusáról is, amelyet inkább a szórványban (úgynevezett „párducfoltban”¹¹) élő kisebbségek esetén alkalmaznak az államok. Ez esetben az autonómia gyakorlásának joga csak egy adott népcsoportot érint.¹² A perszonális autonómia célja a nyelvi, vallási és egyéb szokások, hagyományok védelme és fenntartása, amelyet olyan belső jogszabályok, mint az alkotmány és kisebbségi törvények által felállított intézményrendszer(ek) biztosít(anak).¹³

A Brunner-Küpper szerzőpáros nem határozott meg több autonómia-típust.¹⁴ A szakirodalomban azonban több tipizálási lehetőséggel is találkoztam.

Egyik lehetséges típus a funkcionális autonómia, amely speciális állami feladatok és hatáskörök átruházását jelentik magánszervezetek számára.¹⁵ Ez a gyakorlatban annyit tesz, hogy a kisebbségek magánszervezeteket alapítva, állami befolyástól mentesen illetékesek a kultúra, média, oktatás és vallás szervezésére. Előnye, hogy tehermentesíti a központi közigazgatást.¹⁶

Egy másik fajtája az autonómiáknak, a kulturális autonómia, amely egy adott kisebbség identitásának megőrzését szolgáló önálló szervezeti egység létrehozását jelenti.¹⁷ A kulturális autonómia a kisebbség szociális és kulturális életének védelmére jött létre, intézményeinek döntéshozó és végrehajtó hatalma a kulturális élet területére korlátozódott. A kulturális autonómia fő ismertetője a saját nyelven való tanulás biztosításában figyelhető meg.¹⁸ A kulturális autonómiától meg kell különböztetnünk a politikai autonómiát. A politikai autonómia főként a jogszabályalkotás és a szabályozás hatáskörét jelenti a nyelv, oktatás, vallás és közigazgatás területén.¹⁹

Nemzetiségi kérdés

A Vajdaságban élő nemzetiségek (főként a magyar nemzetiség) bemutatása előtt fontos maga a nemzetiség, mint fogalom definiálása. De először öntsünk tiszta vizet a pohárba: tisztázzuk a különbséget a nemzet és a nemzetiség között!

A nemzet (natio) latin eredetű szót kezdetben a vérségi kötelék kifejezésére használták. Ez a jelentéstartam a XVII. századra kissé megkopott, és helyette új értelmet kapott. Innentől kezdve ugyanis inkább az állampolgárság szinonimájaként alkalmazzák a köznyelvben. Az eredeti jelentéshez képest valóban durva az átalakulás, hiszen ebben a szemantikájában a

nemzet fogalom alá akár több száz etnikai csoport is tartozhat, amennyiben ezek az etnikai csoportok egy országhatáron belülre koncentrálódnak.²⁰

Eötvös József szavaival úgy gondolom, hogy pontosan meg tudom határozni a nemzetiséget: „a nemzetiség nem egyéb, mint azon összetartozásnak tudata, mely nagyszámú emberek között – múltjuk emlékei, jelen helyzetük, s mi ezekből foly, érdekeik és érzelmeik közössége által támad. Miből világos, hogy a nemzetiségi érzésnek forrása lehet minden, miáltal az emberek között ezen összetartozásnak érzete keletkezik”²¹. Tehát a nemzetiség nem más, mint egy kohéziós erő, melynek alapja egy embercsoport közös történelme, nyelve, kultúrája. A fent ismertetett nemzetiség fogalmának, mint látjuk nem feltétele az egy meghatározott területen való élés. Egy nemzetiséghez tartozók nincsenek országhatárok közé szorítva. Beszélhetünk egy országon belül több nemzetiség együttéléséről, tehát a nemzetről illetve egy nemzetiség világszerte történő megjelenéséről (mint például Egyesült Államokban vagy Ausztráliában élő magyarokról). Tehát helyénvaló az az állítás, amelyet a múlt század elején Pulszky Ágost mondott ki: „állami határok és a nemzetiségi határok ritkán fedik egymást”.²² Ezt a tényt mi sem bizonyítja jobban, mint Walker Connor írásában²³ említett 1971-es felmérés, amely azt vizsgálta, hogy mennyire jellemző a „tisztá” nemzetállamiság. A tanulmányban 132 állam nemzeti összetételét elemezték. A kutatás eredményét a következő lett: a vizsgált államoknak csak 9,1%-a bizonyult igazi nemzetállamnak; az államok 18,9%-ában a teljes lakosságnak több mint 90%-a tartozott egy etnikai csoportba; másik 18,9%-ában a többségi nemzet a lakosság 75-89%-a alkotta; az államok 23,5%-ában a többséghez az összlakosság 50-74%-a tartozott; míg a maradék 29,5%-ban a lakosok kevesebb, mint fele tartozott az államalkotó nemzet soraiba. A tisztán látás érdekében ezeket az adatokat az alábbi táblázatba szedtem össze.

Az 1971-es felmérés eredménye táblázatba foglalva:

Többségi nemzet aránya az összlakossághoz viszonyítva	100%	90% felett	75-89%	50-74%	50% alatt

Államok száma	12	25	25	31	39
Államok aránya	9,1%	18,9%	18,9%	23,5%	29,5%

Érdekesnek találtam az arányokat. Már első látásra is látszik, hogy a kutatásban részt vett államoknak csupán kis részében figyelhető meg a teljes értékű nemzetállamiság, míg legnagyobb részében a lakosság annyira kevert, hogy a névadó nemzet még a lakosság 50%-át sem teszi ki.

Idilli egymás mellett élésről mégsem lehet minden esetben számot adni. A sok nemzetiség együttélése sok politikai vitához, konfliktushoz is vezethet. Érdekességként megemlítném Ted Robert Gurr nevét, aki egy 1986-os kutatásában 233 olyan etnokulturális csoportot tudott megnevezni, melynek létszáma a 100 000 főt meghaladta és melyeket valamilyen hátrányos megkülönböztetés ért.²⁴ Ezek a konfliktusok főként kisebbségpolitikai vitákból adódnak. Hogy mit is jelent ez pontosan, azt a következő fejezet részletezi.

Kisebbség

A kisebbség és a nemzetiség fogalmak szorosan összefonódnak egymással. Mindkettő egy olyan csoportot jelöl, melyet valamilyen kohéziós erő tart össze. Ez a kohéziós erő lehet a közös nyelv, kultúra, történelem, vallás, hagyományok vagy többnyire az itt felsoroltak együtt. Eszerint kisebbség nem létezik, a kisebbséget alkotó egyének összetartozásra való törekvése, igénye nélkül.²⁵ Ami még elhatárolja a kisebbséget attól, hogy szimplán a nemzetiség szinonimája legyen az a vele szemben álló többség. Tehát kisebbség az a nemzetiség egy államon/nemzeten belül, amelyet jellemzően a politikai hatalom alárendelt helyzetbe „taszít”.²⁶ Hogy melyik állam miként kezeli a határain belül élő kisebbségeket, az az érintett ország belügye. A XX. században nem is igazán foglalkozott ezzel a kérdéssel a nemzetközi jog, csupán a diszkrimináció tilalma és a népirtás tilalma volt az a két eszköz, amely a kisebbségi csoportok jogainak védelmét szolgálták. 1966-ban az ENSZ Polgári és politikai jogok nemzetközi egységokmányának 27. cikkében fogalmazódtak meg elsőként a kisebbségek általános jogai. Az említett bekezdés szerint a kisebbségektől „nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják és gyakorolják, vagy hogy saját nyelvüket használják”. A nemzetközi jogban másik jelentős lépés a kisebbségi jogainak megerősítése területén az Európai Biztonsági és Együttműködési

Értekezlet 1975-ben keletkezett Helsinki Záróokmányának volt, amelyet a Helsinki Folyamat követte. A Helsinki Folyamat a helsinki okmány 35 aláíró államának kommunikációját jelentette a Dekalóg néven ismert 10 Helsinki alapelv védelmének érdekében.²⁷ A kisebbségek védelmének fontosságára az 1990-es években lezajlott események (a rendszerváltási „hullám” és a Jugoszláv háború) hívták fel a világ figyelmét. 1992-ben megszületett az ENSZ Közgyűlésének a kisebbségek jogairól szóló határozata.²⁸ De hogy hol kezdődik a kisebbségek védelme, és hol a nemzetek belügyébe való illetéktelen behatolás, azt elég vékony vonal választja el egymástól, melyet több nemzetközi egyezmény próbált megerősíteni. Ezek közé sorolandó az Európai Biztonsági Együttműködési Értekezlet Koppenhágai Okmánya, az Európa Tanács Regionális és kisebbségi nyelvek európai chartája, valamint a Nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezménye.²⁹ A nemzetközi jog általánosságban nem szorgalmazza a kisebbségi autonómiák létrehozását, de egyes – jogilag nem kötelező – ajánlások igen. Ilyen például az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201 (1993) sz. ajánlás 11. cikke, illetve a Gross-jelentés, az ET Parlamenti Közgyűlésének 1609 (2003) számú ajánlása.³⁰

Miután megismertük az alapvető fogalmakat, amelyek az autonómiával szorosan összefüggnek, át is térhetünk egy, azaz a fő gyakorlati példára, mégpedig Vajdaság Autonóm Tartomány megismerésére. A következőkben deskriptív módszerrel fogom bemutatni Vajdaságot, hogy feltárjam az autonóm terület olyan általános jellemzőit, mint a földrajzi fekvését, demográfiai adatait, a történelmi hullámhegyeit és –völgyeit, illetve közigazgatási rendszerét. Utána arra a kérdésre keresem meg, hogy miben nyilvánul meg Vajdaság autonómiája, és milyen sajátosságokat visel.

Általános információk Vajdaságról

Földrajzi fekvés

Nem is rabolom tovább a szót a felvezetővel, térjünk rögtön a tárgyra! Vagy inkább a tárgy körülírására... Hogy ne legyen csapongó a gondolatmenetem, a fent már említett tematikának megfelelően egy rövid földrajzi ismertetéssel kezdem a bemutatást. Vajdaság Szerbia Északi részén található tájegység, melynek területe 21 506 négyzetkilométer, ami egész Szerbia területének egynegyedét teszi ki³¹. A tartományt délről Szerbia, nyugatról Horvátország, északról Magyarország és keletről Románia határolja; és három folyó, a Duna, a Tisza és a Száva három nagy területi egységre osztja fel: Bánságra, Bácskára és Szerémségre, amelyek a közigazgatási tagolásban is segítséget nyújtanak.

Szerbia és Vajdaság térkép

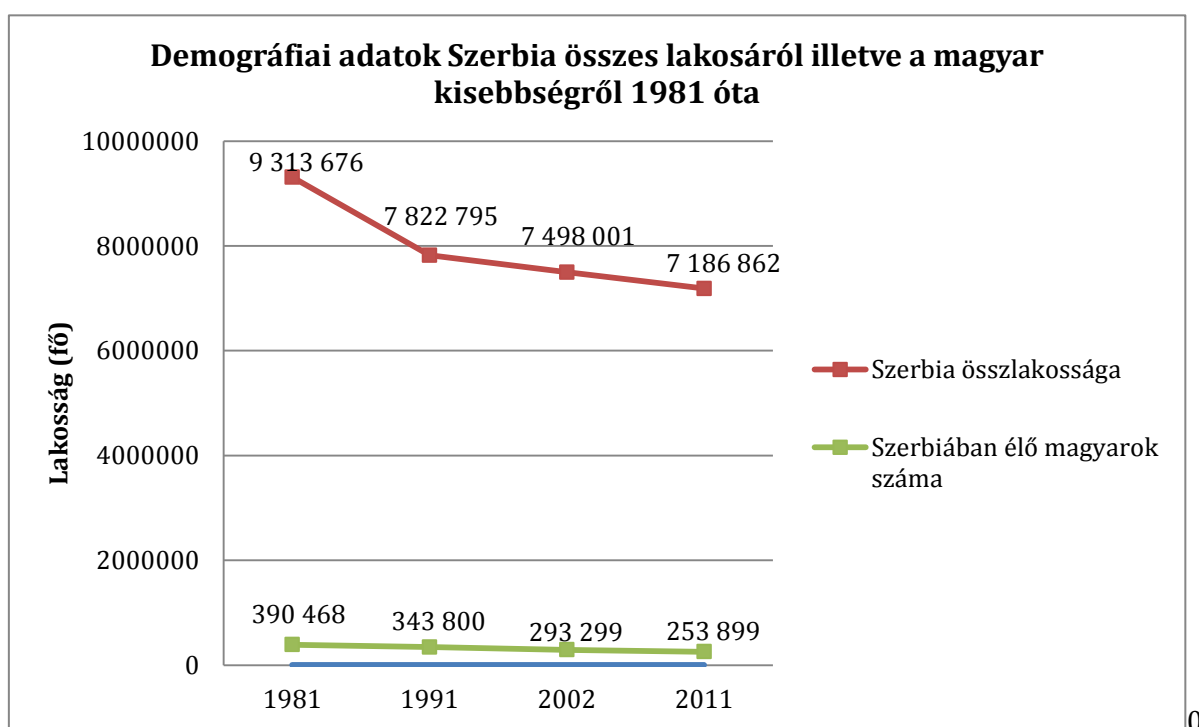
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/hu/b/b7/Szerbia_vak_2008.png

Demográfiai adatok

A 2011-es szerbiai népszámlálási adatok szerint Vajdaság lakossága 1.916.889 fő, ami a kilenc évvel korábban összegyűjtött adatokhoz képest 5,7 %-kal kevesebb.³² Viszont a magyar lakosság száma csupán 251.136 fő volt a népszámlálás szerint, ami az autonóm tartomány összlakosságának körülbelül 13%-át jelenti.³³ Persze ezek a statisztikai adatok sem teljesen pontosak, hiszen népszámlálás során nem kötelező a nemzeti hovatartozásáról nyilatkozni, illetve nem vették figyelembe azokat a személyeket, akik már nem élnek életvitelszerűen szülőföldjükön.³⁴ A népszámlálás adatai szerint megállapítható az is, hogy a magyar kisebbség az

előregedés útjára lépett Szerbiában: a magyarok száma a 2002-es népszámlálás adataihoz képest 39.400 fővel kevesebb, illetve átlagéletkoruk 44,9 év, ami a többi nemzetiséghez képest magas (a romáké 28,3 év, a bosnyákoké 33,5 év és a szerbeké 42,5 év).³⁵ Ha a jövőben ez a tendencia folytatódik – már pedig miért is ne folytatódna, ha a határon túli magyaroknak megvan az a lehetőségük, hogy egyszerűsített honosítási eljárással szerezzenek úti okmányokat egy schengeni tagállamtól? – akkor az elvándorlás és az előregedés következményeit a szülőföldön maradó magyarok fogják megtapasztalni (vagy talán pontosabb kifejezés az, hogy elszenvedni). Egyes jóslások szerint azon túl, hogy megszüntethetik a magyar nyelvű oktatást, a művelődési egyesületeket és intézményeket még a hivatalos nyelvek közül a magyar nyelvet is eltörölhetik.³⁶

Az előregedés minden társadalom rémálma. A fentiek alapján elmondható, hogy a kisebbségben élő magyar közösségek is tarthatnak tőle, mert számukra az a veszély, hogy a magyarság szépen lassan eltűnik Vajdaságból, valós. De a helyzet koránt sem fényesebb a szerb lakosságot illetően, amely az 1991. évi népszámlálás alapján folyamatosan, drasztikus mértékben csökken. 1981-ben az össznépesség száma Szerbiában (nem az egész Jugoszláv Köztársaságban) 9.313.676 fő volt, ebből a szerb lakosság 6.182.155 fő volt (magyar pedig 390.468 fő); 1991-ben az összlakosság száma már csak 7.822.795 fő, a szerbek száma 6.252.405 fő (a magyaroké: 343.800 fő). 2002-ben Szerbia lakossága 7.498.001 főt jelentett, ebből 6.212.838 szerbet számoltak (magyart pedig: 293.299 főt). 2011-ben 7.186.862 főt számoltak összesen Szerbiában, 5.988.150 szerbvel (és 253.899 magyarral)³⁷. Ilyen társadalmi alapokra nehéz jó

gazdaságot építeni. És az általam talált adatok alapján nem is sikerült.

Vajdaság lakosságának nagy része, pontosabban a 2002-es népszámlálási adatok szerint a 24,3%-a mezőgazdasággal foglalkozik a terület adottságainak és a kontinentális éghajlatnak köszönhetően.³⁸ Mégis a munkanélküliség aránya ezen a területen volt a legnagyobb Szerbiában, mert a jugoszláv háborút követően sokan vándoroltak erre a térségre – megváltoztatva Vajdaság lakosságának nemzeti és korösszetételét is – jobb életkörülményeket, és több munkalehetőséget remélve. Viszont a hirtelen megnőtt munkaerőt a korszerűtlen mezőgazdaság (illetve gazdaság) nem tudta foglalkoztatni.³⁹ De nem csak a földrajzi és környezeti adottságok miatt választják a lakosok a mezőgazdaságot, mint jövedelemforrást, hanem mert nem nagyon van lehetőségük más ágazatban munkát vállalniuk. Rengeteg vállalat küzd fizetési képességgel és nem kevés (263) vállalkozás ellen indítottak csődeljárást Észak-Bácska térségében. Ennek fő oka Szerbia államadóssága, amely 2012 elején 1547 milliárd dinár volt, ami az év végére, 2012 decemberére felugrott 2009 milliárd dinárra (17,67 milliárd euróra), ami az ország GDP-jének 61,5%-át tette ki.⁴⁰ 2013 végén a Szerb állam adóssága 20,08 milliárd euró, azaz a GDP 61,2 %-a volt. Az adósság mértéke pedig csak folyamatosan nő: 2014 februárjában az államadósságot 20,4 milliárd euróra becsülték, ami a hazai össztermék 62,9%-a. Ljubomir Madžar, szerbiai közgazdász szerint, az államadósság tízszer gyorsabban nő mint a GDP.⁴¹ A következmények? Munkanélküliség, kifizetetlen bérek és nyugdíjak, elvándorlás, a társadalom elöregedése; és ezekkel a negatívumokkal már most szembe kell nézniük, nem csak a magyar nemzetiségű kisebbségeknek, de a szerb többségnek is.⁴²

A gazdaság alakulása a térségben

Ahhoz hogy megértsük Vajdaság jelenlegi gazdasági fejletlenségét meg kell ismernünk a múltat, és a jelenig vezető utat. Vajdaság Autonóm Tartomány gazdaságának történetében talán az első legfontosabb momentumnak az első világháborút lezáró Trianoni békeszerződést tekinthetjük. Az Osztrák-Magyar- Monarchiától elcsatolt terület a Szerb- Horvát- Szlovén Királyság része lett. Bár a SZHSZ Királyság győztes félként került ki a világháborúból, azért az eseményeket követően egyetlen országra sem volt jellemző a gazdasági fellendülés. De nem is globális szinten szeretném elemezni az állam gazdasági helyzetét, maradjunk csak az újonnan született határok között! Vajdaság a SZHSZ Királyságot alkotó tagállamok között a gazdasági fejlettség szintjén előkelő helyet foglalt el, nevezetesen Szlovéniát követően a második legfejlettebb régió volt. Ez az állítás a következő adatokból vonható le: a SZHSZ Királyság egész területén 5087 lakosra jutott egy vállalkozás, míg Szlovénia területén 2073 főre, illetve Vajdaságban 3147 főre. Továbbá nem elhanyagolható az a tény sem, hogy Szlovénia

és Vajdaság régiókban volt a legmagasabb a befektetett tőke (1338 dinár illetve 834 dinár) az I. világháborút követő időszakban.⁴³ De a félreértések elkerülése végett le kell szögezni, hogy bár a SZHSZ Királysághoz képest valóban fejlett területnek volt nevezhető Vajdaság (illetve Szlovénia és Horvátország is), nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy makrogazdasági viszonylatokban közel sem mondhatjuk, hogy a régióban virágzó lett volna a gazdaság.

Igaz, hogy Vajdaságban a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékekkel való nagykereskedés és a kézművesség kaptak fontos szerepet, de ezek mégsem tudtak akkora húzóerővé válni, hogy a sikertelen agrárreform és a betelepítések által keletkezett negatív szociológiai és gazdasági hatásokat leküzdjék és dinamikusan fejlődő gazdaságot teremtsenek.⁴⁴ Sőt, a gazdaság tendenciáját a folyamatos lassú csökkenés jellemezte.

A következő meghatározó időszakon a második világháborút követő éveket tekintjük. A Szerb – Horvát – Szlovén Királyságot felváltotta a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság, amely egy föderalista államforma volt, és amely tagköztársaságokból épült fel. Ezek a tagköztársaságok mind szocialista elvek és marxista tanok alapján alakították saját nemzetgazdaságukat. Ennek az lett az eredménye, hogy minden tagköztársaság között hatalmas fejlettségbeli különbségek alakultak ki. A második világháború után a jugoszláv államfő, Tito nagymértékű államosítási folyamatokat indított el, melyeket az 1946. december 5-én elfogadott államosítási törvénnyel támasztott alá. Ennek a törvénynek az értelmében, a gazdasági életben a magántulajdon szinte teljes körű felszámolásra került, a mezőgazdaságot és a kisipar-kiskereskedelem kivételével.⁴⁵ Ez azt jelenti, hogy Vajdaságban 849 vállalat került ki magánkézből állami tulajdonba.⁴⁶

Megjegyzendő, hogy nem maradt korlátlanul az egész mezőgazdaság magántulajdonosok birtokában. Az 1945-os földreformnak köszönhetően az egyházi földbirtokok illetve a 45 hektár feletti magánbirtokok mind az állam kezébe kerültek, ami 1, 47 millió hektár föld tulajdonosváltását jelentette. Ebből a mennyiségből 800 ezer hektár került újraelosztásra: főként szerb nemzetiségű telepesek kaptak 25-30 hektárnál nem nagyobb földeket a maradékon pedig az állami gazdaságokat hoztak létre.⁴⁷ A földreform hatása az lett, hogy Vajdaságban a mezőgazdasági termelés visszaesett, ennek ellenére Vajdaság még így is meg tudta tartani „éléskamra” szerepét, ugyanis a Vajdaságban keletkezett társadalmi termék 40%-át továbbra is a mezőgazdaság adta.⁴⁸ De ez nem is annyira meglepő, hiszen a térség adottságai ennek a gazdasági ágazatnak a művelését teszik lehetővé és ésszerűvé.

A második világháborút követő közvetlen periódus után az 1980-as években jelentkeznek legközelebb a gazdaságot nagyban meghatározó események. A '80-as években a takarmány, a növényvédő szerek, az üzemanyag, tehát a mezőgazdasági termeléshez szükséges feltételek ára gyors növekedésbe kezdett az olajárrobbanásnak köszönhetően, mely árnövekedést a növényi illetve az állati termékei árnövekedése nem tudott lekövetni, azoknak az ára sokkal lassabb tempóban emelkedett. Ennek az lett az eredménye, hogy 1978 és 1988 között a mezőgazdasághoz kapcsolódó termékek exportja a felére csökkent, az árak pedig természetesen nagymértékben nőttek (a mezőgazdasági termékek ára 48%-kal, a termeléshez szükséges anyagoké pedig 72%-kal⁴⁹). Ekkor, 1988. november 25-én elfogadásra került egy szövetségi jogszabály-módosítás, amely 10 hektárról 30 hektárra emelte a családok által birtokolható maximális földterület nagyságát, teret engedve a farmergazdaságok kialakulásának.⁵⁰

A továbbiakban azt fogom kifejteni, hogy mit jelentett Vajdaság „fejőstehén” szerepe a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság életében. A JSZSZK-ban a 3 legfejlettebb terület, Horvátország, Szlovénia és Vajdaság feladata volt úgymond „életben tartani” a többi régiót. Ennek az volt a formája, hogy ez a három fejlett régió a tagköztársaságok fejlesztésére létrehozott alapba kötelesek voltak évi társadalmi termékük 2%-át befizetni kölcsönként.⁵¹ Ez az összeg ugyan nem volt elég ahhoz, hogy az elmaradott tagországok szembetűnő fejlődést produkáljanak, ahhoz viszont éppen elég volt, hogy fokozza Vajdaság gazdasági lemaradását. Ezt még tetézte az is, hogy a regionális szintű beruházásokra nem a GDP megtermelésének arányában került sor. Azaz a fejlett régiók megtermelt bruttó hazai jövedelmét nem az ő számukra forgatták vissza, hanem a sokkal fejletlenebb tagköztársaságokra fordították. Ez a diszkriminatív gazdaságpolitika Vajdaság vonatkozásában azzal járt, hogy bár a régió adta Jugoszlávia területének 8,4%-át és összlakosságának 9-10%-át, a JSZSZK összes beruházásának 3,6%-át kapta csupán az 1953-as évben, illetve az 1960-as években az országos beruházási keretből 8,7%-ot szerzett.⁵² Ezt követően Vajdaság gazdasági fejlődésének jelentősen csökkenő üteméről beszélhetünk 1950 és 1961 között. Még az 1970-es években is csak 2,4%-os volt a gazdaság pozitív irányba való változásának az üteme. Mivel Vajdaság munkatermelékenysége és gazdasági felhalmozó és újrateremtő képessége sem tudott pozitív irányú változást mutatni, ezért az 1974-ben elfogadott jugoszláv alkotmány deklarálta Vajdaság részesezését az összes beruházásból. Ennek ellenére sem tudta tartani a lépést Szlovéniával gazdasági szempontból.⁵³

Az történelmi idővonalon újabb meghatározó eseményhez jutottunk: a délszláv háborúhoz, azaz az 1990-es évekhez. Bár még mindig a fejlett régiók közé sorolták Vajdaságot Jugoszlá-

viában, a háborúk után ebben a régióban is eluralkodott a válság és a szegénység. Az 1990-es években Szerbiában, illetve a volt jugoszláv államokban volt a legalacsonyabb az egy főre jutó jövedelem európai viszonylatban.⁵⁴ A háborúnak köszönhetően az évtized végére a gazdaság recesszióba került; a nemzetközi szankciók elvágták a kereskedelmi kapcsolatokat, gátolták a külföldi működő tőke beáramlását az országba; továbbá a bankrendszer összeomlott fizetéseképtelenségük miatt. Az évtized másik jellemzője a hiperinfláció volt (az éves infláció 1992-re elérte a 2000%-ot, de 1998-ban sikerült lecsökkenteni 55%-ra), mely szintén a gazdaság és az ipar hazavágását hívta életre.⁵⁵ Az évtized elejéhez viszonyítva az évtized végén a termelés a felére esett, az egy főre jutó jövedelem pedig kevesebb, mint egy harmada lett.⁵⁶ A válságos helyzet következménye lett az adórendszer túlszabályozottsága is. Felélénkült a bűnözés és a fekete- illetve a szürke gazdaságok, melyek bár megélhetést biztosítottak az embereknek, de nem teremtettek bevételt az államnak.⁵⁷

1991 és 1995 között egy központi szabályozás értelmében, Szerbiában a vállalatoknak tiltották a munkaerő elbocsátást. Az én interpretációm szerint a jogalkotó szándéka a munkanélküliség növekedésének visszatartása volt. Viszont ez ahhoz vezetett, hogy a vállalatok az indokolatlanul nagy alkalmazott-állomány bérének kifizetéséhez (nem kis összegű) hitelfelvételre kényszerültek. A hitelfelvetelek eredménye a vállalatok eladósodása lett, mely megnehezítette az ezredforduló elején megindult privatizációs folyamatokat.⁵⁸

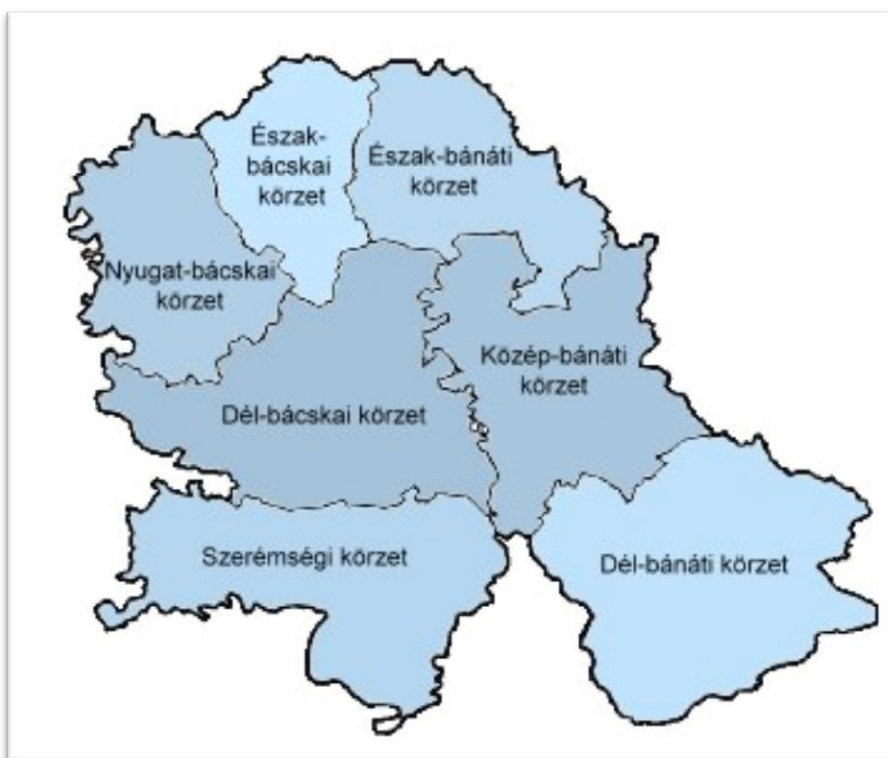
Az ezredforduló után Szerbia csak lassú, fokozatos ütemben került be ismét a nemzetközi gazdasági életbe. A piacgazdaság kialakítása kihívást jelentett az államnak mivel technológiai színvonala nem felelt meg a korszak követelményeinek; termékeinek versenyképessége alacsony volt; a vállalatok mind eladósodtak, fizetéseképtelenek voltak és termelékenységük messze volt az eredményestől; a bankrendszernek –finoman szólva – volt hova fejlődnie és a piaci intézményrendszer illetve azoknak szabályozásai nem forrtak ki.⁵⁹

A 2000-es évek nem csak a piacgazdaság újdonságaival való ismerkedést jelentették Szerbiának, hiszen ez az időszak a nemzetközi szervezetekhez való újbóli bekapcsolódást is magával hozta. Ez azt jelenti, hogy Szerbia újra beléphetett az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetbe, a Nemzetközi Valutaalapba, az Európai Szabadkereskedelmi Társulásba az Európai Fejlesztési és Újjáépítési Bankba illetve felvették az Európa Tanácsba. Hogy élénkítsék Szerbia exportját, az Európai Unió tagállamai a szerbiai termékek jelentős mennyiségére, szám szerint 95%-ára kedvezményes vámokat állapítottak meg, így szinte mennyiségi korlátozás nélkül piacra jutottak a Szerbiából származó produktumok.⁶⁰ A 2000-es évek fejlődést

mutattak Szerbiára illetve Vajdaságra nézve. A gazdasági mutatók kedvezően kezdtek el alakulni. Vajdaság GDP-je 2001-ben 11,6%-kal nőtt, Szerbiáé pedig 5,7%-kal. 2002-ben már sokkal lassabb volt a növekedés, de már ez a folyamat is sikernek könyvelhető el: Szerbiában és Vajdaságban is 3,3%-kal nőtt a GDP értéke az előző évhez képest. A gazdasági fellendülést bizonyítja az is, hogy 2004-re az infláció 1979 óta nem tapasztalt alacsony szintre állt be.⁶¹ De itt is le kell szögezni, hogy fellendülés alatt nem egy fejlett gazdasághoz hasonló állapot elérését kell értenünk, hanem egy sokkal kisebb mértékű lépcsőfokot a válságból kifelé vezető hosszú úton. Ezért meg kell említeni azt is, hogy Szerbia sok külföldi anyagi támogatást kapott például a Brüsszeli donorkonferencia vagy a Párizsi Klub keretében.⁶² De sajnos ez nem volt elég a kilábaláshoz, Szerbia továbbra is nagyon el volt adósodva, az évtized közepére például az ország adóssága elérte az egymilliárd dollárt, ennek következtében egyre több külföldi segítségtől estek el.⁶³ Szerbia számára a legjelentősebb anyagi forrásokat a vissza nem térítendő transzferek, a nemzetközi hitelek és privatizációs források jelentették. Az évtized közepére azt tudta elérni a szerb állam, hogy gazdasági helyzetét viszonylag stabil helyzetbe tudta állítani, nagy kilengésekre nem került sor, de a GDP továbbra sem volt képes a tervezett ütemben növekedni.

Vajdaság közigazgatási berendezkedése

Vajdaság közigazgatásának az alapja a már korábban említett, és Vajdaság Autonóm Tartomány Statútumában is megnevezett⁶⁴ három nagy földrajzi tájegység: Bánság, Bácska és Szerémség. Gyakorlatilag ezek a területek csak a további felosztást segítik elő, saját feladatkörrel nem rendelkeznek a közigazgatásban. Viszont léteznek a fent már említett három területi egységnél kisebb

Vajdaság körzetei

<http://www.vojvodinaportal.com/hu/images/korzetek/okruzi.jpg>

egységek, a körzetek (szerbül okrug). A Szerbiában levő 29 körzet közül hét található a Vajdaságban. A körzetek hidat jelentenek a közigazgatás szerinti központi szint és a helyi szint között, önálló tevékenységgel igazából nem rendelkeznek, csak a centrum által átruházott feladatokat végzik el, ami főként ellenőrzést és felügyeletet jelent. Az, hogy a körzetek nem rendelkeznek önálló feladatokkal, annak is köszönhető, hogy a szerb alkotmányban olyan kategória, mint körzet valójában nem is létezik. A körzetek székhelyét illetve tisztségeit Szerbia kormánya nevezi ki, élén a körzeti elöljáró áll, aki megbízatását négy évre kapja, és munkájáért a kormánynak tartozik felelősséggel. A körzeti elöljárók egyik legfontosabb tevékenysége az önkormányzatok törvényességi felügyelete, azaz a helyi önkormányzatok által kiadott jogforrások alkotmánnyal való összhangjának vizsgálata. Ezt a jogukat gyakran alkalmazzák a körzeti elöljárók, főként az ellenzéki önkormányzatok által hozott határozatokkal szemben.⁶⁵

A körzeteken belül léteznek területileg kisebb, azonban közigazgatási szempontból nagyobb feladatkörrel rendelkező egységek: a községek, melyek a helyi szintű közigazgatási feladatok ellátásáért felelősek. A helyi önkormányzatokról szóló törvény⁶⁶ 18. szakasza következőképpen definiálja a községet: „a község az a területi alapegység, amelyben a helyi önkormányzás megvalósul, és amely szervei révén képes önállóan gyakorolni saját hatáskörébe tartozó jogait és kötelességeit, és legalább 10.000 lakosa van”. A Szerbiában található községek, nem felelnek meg a magyarországi község fogalmának, ugyanis Magyarországon a község a település egy fajtáját jelenti. Sokkal inkább hasonlíthatóak a hazánkban 2013 januárjában bevezetett járásokhoz, mivel a vajdasági községek is több település felett gyakorolják jogköreiket. A jelenlegi közigazgatási beosztás alapján, a tartomány területén 45 község létezik.⁶⁷

A helyi önkormányzatokról szóló törvény 27. szakasza felsorolja a községek legfontosabb szerveit, melyek a következők: a községi

Vajdaság községei

<http://www.skupstinavojvodine.gov.rs/fajlovi/image/Strane/opstine.gif>

képviselő-testület, a polgármester, a községi tanács és a községi közigazgatási hivatal. Mindegyiket külön-külön egy rövid, általános jellemzéssel fogom ismertetni.

Elsőként a képviselő-testülettel kezdem. A községi képviselőtestület tagjai az önkormányzati képviselők, akiket a polgárok közvetlen választáson, titkos szavazással négy éves időtartamra választanak. A helyi önkormányzatokról szóló törvény kimondja az önkormányzati képviselő összeférhetetlenségét: „önkormányzati képviselő nem lehet sem a községi közigazgatási hivatal alkalmazottja, sem olyan személy, akit a községi képviselő-testület nevez ki vagy helyez tisztségbe”. A képviselőtestületek fő feladatai az alapszabályzat, az ügyrendi szabályzat, a határozatok és más programok és előírások meghozatala, valamint a községi referendum kiírása, a költségvetés a zárszámadás elkészítése és a község hitelezéséről való döntés. A képviselő-testület községi szerveket, szervezeteket és hivatalokat alapít, megválasztja elnökét és alelnökét illetve kinevezi titkárát. Minden község rendelkezik statútummal, melyet a község képviselőtestülete hoz meg.⁶⁸

A községi képviselő-testület tisztségei a már említett elnök, alelnök és titkár. Az elnök, vagyis a polgármester kinevezése négy évre szól. Feladatai közé tartozik a képviselő-testület munkájának megszervezése illetve az ülések összehívása és vezetése.⁶⁹

A községi képviselőtanács a községi képviselő-testület által minősített többséggel megválasztott, maximum tizenegy tagú szervezet, amely a községi elnök és a képviselő-testület közötti összhang biztosításáért felel.⁷⁰

Az autonómia kialakulása és fejlődése Vajdaságban

A gazdaság és a közigazgatás alakulása mellett szintén nagyon fontosak voltak az autonómia kérdése körüli változások is. Ebben a témában Fodor Istvánt, a Zentai Levéltár igazgatóját sikerült kikérdeznem. A következő részben a vele folytatott beszélgetésem volt a legfontosabb forrásom. Az autonómia körüli örökös viták megértéséhez egészen a török hódoltság idejéig kell visszanyúlni a történelemben. Vagy inkább a törökök kiűzéséig. 1697-ben, Zentán mérték a végső csapást a törökökre Savoyai Jenő vezetésével, ekkor szorították ki a török sereget Bácskából. Ámde ekkor még Bánságban maradtak tökök csapatok, akik ellen az osztrákok létrehozták a Tisza mentén a déli határőrvidéket, amely egészen 1740-ig működött, és ahová szerb kardforgatókat fogadtak határőröknek. A határőrök állandó készenlétük, és felelősségteljes munkájuk ellenében bizonyos kiváltságokat követeltek maguknak, nevezetesen adómentességet. Viszont amikor kiűzték a törököket Bánátból is, a határőrvidék funkciója feleslegessé, létjogosultsága pedig indokolatlanná vált, ezért 1741-es magyar országgyűlésen an-

nak felosztásáról hoztak döntést.⁷¹ Ez a döntés azzal járt volna, hogy a területet, ami eddig közvetlenül Bécsi központi irányítás alá tartozott, visszaillesztenék a megyerendszerbe. Ez azért volt nyugtalanító, mert a megyék, akik bérbe kapták a központi adók beszedésének jogát, nem egységes, kiszámítható módon szedték be az adókat úgy, hogy a kötelezettségük teljesítése mellett, azért nekik is jusson némi bevétel.⁷² A döntést a szerbek ezért nem is fogadták jól, sokan úgy döntöttek, hogy inkább az Orosz Birodalomba vagy a Bánságba vándorolnak. A tömeges kivándorlás ellen Mária Terézia 1751-es adománylevelével létrehozta a Tiszai Koronaterületet. Ez a terület továbbra is közvetlenül a bécsi udvarnak volt alárendelve, az itt lakók továbbra is szabad emberek voltak és privilégiumokat élveztek. Összesen három (1752-ben, 1774-ben és 1800-ban kiállított) adománylevélben erősítették meg a Koronaterület autonómiáját. Tehát kimondhatjuk, hogy Vajdaság autonómiájának alapját valójában a szerbek vetették meg.

A autonómia történetében a következő kiemelendő pont az 1848-as forradalom. A forradalmi mozgalmak fő ideológiai küldetése egy független, önálló állam megalapítása volt. Viszont a forradalmárok nem fordítottak figyelmet a kisebbségben élők autonómiájára. Nem meglepő, hogy így a szerbek az osztrákokat támogatták, aminek meg is lett a gyümölcse, mert a szabadságharc leverése után létrehozták a Szerb Vajdaságot és a Temesi Bánságot, amik a központi kormányzás alá voltak rendelve közvetlenül, és amik megkapták a várva várt autonómiát. Vajdaság története az első világháborút követően pecsételődött meg, mikor is elcsatolták a területet a darabjaira hullott Osztrák-Magyar Monarchiától.

Hosszú idő elteltével Vajdaság autonómiájáról csak az 1960-as években beszélhetünk ismét. Habár ebben az időben nem kisebbségi autonómiáról adhatunk számot, hanem olyan „regionális önkormányzatról, amelynek arculatát a többségi népesség, azaz a szerb népesség adta meg – de egy soknemzetiségű környezetben kisebbség-barátabb közigazgatási struktúrának bizonyult, mint az előző centralista rendszer”.⁷³ Az 1960 és 1980 közötti korszak volt a Vajdaságban élő magyar lakosság aranykora, főleg ha szembeállítjuk az akkori Magyarországon szocialista rendszerben élők életszínvonalával. Jugoszlávia lakosaiként lehetőségük volt a szabadabb mozgásra a nyitott határoknak köszönhetően, magyar nemzetiségüként pedig szélesebb körű művelődési lehetőségek nyíltak meg előttük, mint például a magyar nyelv hivatalossá válása Vajdaságban. Ezzel egyidejűleg az asszimiláció is felgyorsult.⁷⁴ Ebben az időszakban, a titói éra alatt Vajdaságban az autonóm jogkörök folyamatos bővítése volt megfigyelhető, amely az 1974-es alkotmányban csúcsonyosodott ki. A szerb alkotmány által biztosított autonóm státusz viszont nem tartott sokáig, azt a Slobodan Milošević által szervezett 1988-as

demonstráció megbuktatta, amely joghurt-forradalomként vált híressé. (Az elnevezés onnan származik, hogy a tüntetők joghurtos dobozokkal dobálták a tartományi párth⁷⁵ázat.) A megmozdulás hatására az autonómiát szorgalmazó vajdasági képviselők lemondtak, és pár évvel később 1990-ben megszületett a szerb alkotmány módosítása, amelyben visszavonták Koszovó és Vajdaság autonómiáját.⁷⁶

Ahogy a rövid történelmi felvezetésből is látszik, az autonómia körüli viták több száz éve lebegnek Vajdaság felett. Napjainkban Szerbiában azért is kényes téma az autonómia-kérdés, mert a szerbek szemszögében amikor autonómiáért „harcoltak”, mindig az elszakadás után vágyódtak. Tehát az autonómia-igény a mai napig szeparatizmust jelent számukra, és ezért ha a magyar kisebbség autonómiáról beszél, akkor azt úgy értelmezik, hogy el akarnak szakadni. Holott ez nem egy valós veszély, hiszen a magyar lakosság száma a térségben közel nem akkora, hogy komolyan fontolóra vehetnék ezt a lehetőséget. Más részről a szeparáció azért sem jelenthet „veszélyt”, mert előbb-utóbb Szerbiából uniós tagállam válhat, így a határok elmosódásával nem lesz jelentősége az elszakadásnak.

De miért is jelent ennyi vitát, hogy Vajdaság autonómia-e avagy sem? Mint már egy korábbi részben írtam Vajdaság volt Szerbia legfejlettebb vidéke (főként mezőgazdasági szempontból) és ennek köszönhetően a „fejős tehén” szerepet kapta, aki az egész államot ellátja. Az autonómia lényege az lenne, hogy az adott területen megtermelt javakból minél több maradjon a tartományon belül. Ma már nem ez a legfejlettebb terület Szerbiában, de ha ténylegesen autonómiához jutna, akkor hamar felzárkózna gazdaságilag. Viszont a jelenlegi szabályozás szerint Vajdaság a közös államkasszába megtermelt javait befizeti, és az összes megtermelt jövedelemnek csupán 7%-át kapja vissza saját feladatok és jogkörök ellátására.

Az autonóm tartomány napjainkban

Ebben a részben igyekszem kifejteni, hogy mit jelent a gyakorlatban az autonóm hatalomgyakorlás a régióban. Vajdaság autonóm státuszát a 2002-es omnibusztörvénnyel kezdték el megerősíteni a Milošević-rezsim után. A törvény részletesen felsorolta a tartományra átruházott feladat- és hatásköröket illetve jogosultságokat⁷⁷, amelyek az autonóm jogállás elérése felé vezették a tartományt. Nagyobb áttörést mégis a 2006-os szerb alkotmány jelentett, amely megkezdte Vajdaság Autonóm Tartomány Statútumának előkészítését, amely 2010. január 1-én lépett hatályba. A Statútumot a régió miniatűr alkotmányának is nevezhetjük, amely a kisebbségek által régóta várt autonóm hatásköröket állapította meg. Bár a jelenleg hatályban lévő Statútum nem egyezik meg a Vajdaság AT képviselői által 2008-ban tervezett szöveggel, már ez is nagy lépés az autonóm jogok kiszélesítése felé vezető úton. Fő különbségek a tervezet és a hatályos jogforrás között a következő pontokban nyilvánulnak meg.⁷⁸ Elsőként említendő, hogy a most érvényes Statútumból kihagyták a preambulum azon részét, amely a kulturális, nemzeti és történelmi sajátosságokat, illetve a régió Közép-Európához való tartozását hangsúlyozta. A közép-európai identitás kiemelését a köztársasági parlament rossz szemmel nézte, a szeparációra való törekvés legapróbb csíráját is elfojtva a következő megfogalmazással védekezett: „Vajdaság az itt élő polgárok autonóm tartománya, a Szerb Köztársaság kötelékében”.⁷⁹ Másik változtatás rögtön a következő bekezdés, amelyet pedig inkább az Európai Unióhoz való csatlakozást elősegítendő írhatta meg a jogalkotó. A multikulturalizmust, többvallásosságot és egyéb európai elveket soroltak védendő értékek közé. „Vajdaság Autonóm Tartomány a Szerb Köztársaság elválaszthatatlan részeként” továbbá a külső önrendelkezési jog gyakorlása alól gyakorlatilag el lett tiltva. Másik nem annyira szembetűnő különbség a Statútum-tervezet és a hatályos Statútum között Újvidék szerepében nyilvánul meg. Régen Újvidék volt Vajdaság székhelyvárosa, de ebben a jogszabályban adminisztratív központként jelenik meg.⁸⁰ Figyelembe veendő, hogy míg a tervezet szerint Vajdaság nemzetközi szerződéseket is köthetett volna, jelenleg csak régióközi egyezmények megkötése engedélyezett számukra.⁸¹ Az itt felsoroltak bár apró kis semmiségeknek is tűnhetnek, de a mögötük álló elvek komoly politikai vitákhoz és vezethetnek, más részről pedig ez a sok „apróság” az, ami megnehezíti a zavartalan autonóm működést a régióban.

Ma az autonómia-kérdés szempontjából a szerb alkotmány 75. szakaszának 3 bekezdése a meghatározó, amely kimondja, hogy „a kultúra, az oktatás, a tájékoztatás valamint a hivatalos nyelv- és íráshasználat területén megvalósuló önkormányzati joguk érvényesítése céljából a nemzeti kisebbségek tagjai nemzeti tanácsokat választhatnak, a törvénnyel összhangban”. Ez

a bekezdés csupán részleges kulturális autonómiát biztosít a nemzeti kisebbségek részére⁸² ugyanakkor alkotmányos alapja a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvénynek.⁸³ Ha csak a Statútumra hagyatkoznánk, hajlamosak lennénk azt mondani, hogy Vajdaság Autonóm Tartomány területi elven szerveződött autonómiák közé sorolható csupán a Statútum 3.,4. illetve 6. szakasza alapján. Hiszen mit mondanak ezek a szakaszok? Meghatározzák, hogy területileg hol érnek véget Vajdaság AT határai, és kimondja, hogy a Statútumban foglaltak mindenkire (az ott élő felsorolt nemzetiségi hovatartozástól függetlenül) érvényesek. A Statútum alapján ez világos, de valami mégsem tiszta e körül az autonóm megoldás körül. Miben nyilvánul meg az, hogy Vajdaság nem bír teljes értékű önállósággal illetékességi területén? A válasz a nemzeti tanácsok létében rejlik. „A Vajdaság AT összlakosságában számbeli kisebbséget alkotó nemzeti közösségek tagjai megválasztott nemzeti tanácsok révén érvényesítik autonómiájukat, intézményeket alapítanak, önállóan döntenek vagy részt vesznek az oktatást, a tudományt, a kultúrát, a nyelvhasználatot és a tájékoztatást érintő kérdésekkel kapcsolatos döntéshozatalban.”⁸⁴

Már említett jellegzetessége Vajdaságnak, hogy nem tisztán egy kisebbség köré épült. Megjelenik a területen (és egyidejűleg a Statútumban is) a multikulturalizmus és az interkulturalizmus. A statútum 6. szakasza kimondja, hogy „Vajdaság AT-ban a szerbek, magyarok, szlovákok, horvátok, montenegróiak, románok, romák, bunyevácok, ruszinok és macedónok, valamint a tartományban élő többi számbelileg kisebb nemzeti közössége jogai érvényesítésében egyenrangúak”. A felsorolásból is látszik, hogy nem minden itt élő nemzetiség került fel a listára. Azok a nemzetiségek, amelyeknek a lélekszáma nem érte el a 2002-es népszámláláson a tízezer főt, nem került bele a Statútumba.⁸⁵ A statútum 7. szakasza kiemeli a többnyelvűség, a multikulturalizmus és a többvallásosság fontos szerepét a tartományban. Ehhez kapcsolódóan a nyelvhasználatról is rendelkezik a statútum a hivatalos nyelv- és íráshasználatról szóló törvénnyel összhangban. A törvény megengedi, hogy a Szerb Köztársaság azon területein, ahol a nemzeti kisebbségek tagjai élnek, a szerb nyelvvel egyidejűleg a nemzeti kisebbségek nyelvei és írásmódjai is hivatalos használatban legyenek, a törvénnyel meghatározott módon⁸⁶. Vajdaság statútuma pedig részletezi, hogy mely kisebbségi nyelvek használhatóak a törvény értelmében, a tartományban. Ezek a magyar, a szlovák, a horvát, a román és a ruszin nyelvek⁸⁷.

A tartomány hatásköreit is megtalálhatóak a statútum 27. szakaszában tételesen felsorolva. Az autonómia keretében Vajdaság a következő feladat- és határcörökben járhat el:

- meghozza statútumát és dönt a statútum módosításáról,

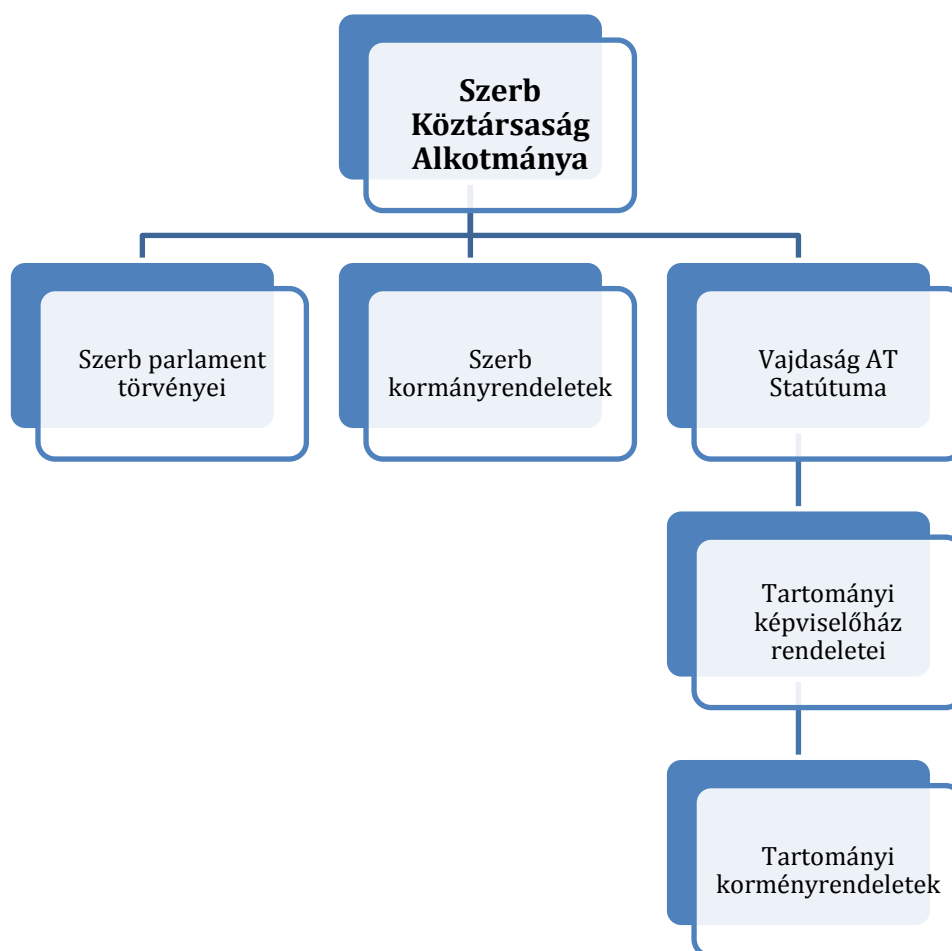
- az Alkotmánnyal, törvénnyel és a statútummal összhangban a tartományi képviselőházi rendeleteket és más általános aktusokat hoz, valamint szabályozza a hatáskörébe tartozó területeket és a tartományi jelentőségű kérdéseket,
- végrehajtja a tartományi képviselőházi rendeleteket, meghozza a végrehajtásukra vonatkozó jogszabályokat,
- végrehajtja a törvényeket, és ha törvény előírja, meghozza a végrehajtásukra vonatkozó jogszabályokat,
- szabályozza az általa alapított szervek és szervezetek megválasztását, szervezetét és munkáját, valamint a rájuk vonatkozó hivatalos nyelv- és íráshasználatot,
- szabályozza a Vajdaság AT szerveibe megválasztott, kinevezett, munkakörbe helyezett és foglalkoztatott személyek jogállását, jogait és kötelességeit,
- figyelemmel kíséri és értékeli Vajdaság AT regionális fejlesztési politikáját, begyűjti és feldolgozza a Vajdaság AT érdekében levő statisztikai adatokat,
- előírja a szabálysértéseket és a hatáskörében hozott jogszabályok megszegéséért kiírt bírságokat,
- tartományi népszavazást ír ki,
- meghozza Vajdaság AT gazdasági és társadalmi fejlődésének stratégiai terveit,
- dönt a saját forrásbevételeinek és az átruházott feladatok ellátására szolgáló eszközök felhasználásáról,
- dönt Vajdaság AT adósságvállalásáról,
- meghozza költségvetését és zárszámadását,
- Vajdaság AT feladatainak ellátása céljából szervezeteket, ügynökségeket, közvállalatokat és intézményeket, alapokat, gazdasági társaságokat alakít, és felügyeletet gyakorol munkájuk felett,
- meghatározza a tartományi jellegű kitüntetések, valamint a természetes és jogi személyeknek odaítélendő elismeréseket és díjakat,
- szabályozza az Alkotmányban, törvényben és statútumban előírt egyéb ügyköröket és kérdéseket.

Mint látjuk van hová kiterjeszteni az autonóm jogköröket a tartományon belül. Akkor lássuk, hogy hogy is állnak ma a hatáskörök kiszélesítésével!

Autonómia, kérdés?

Bár nem régen, kapta meg az autonóm jogállását, már most vitatott, hogy meddig élvezheti az úgymond részleges autonómiáját.

Vajdaság AT rendelkezik olyan intézményekkel, mint Képviselőház, Kormány, Ombudsman,⁸⁸ mégsem egyértelmű a terület autonómiája. Ennek az okait próbálom most felfedni. Ha visszaemlékezünk az autonómia fogalmának boncolgatásához, akkor eszünkbe jut a kijelentés, ami szerint egységes autonómia-definíció nem létezik. Akkor ez alapján mondhatnánk, hogy a vajdasági autonómia is csupán egy egyedi autonómia-megoldás, és ezzel a mondattal be is fejezhetném a dolgozatot.⁸⁹ De ezzel a válasszal saját részemről nem vagyok elégedett. Szóval folytatom tovább a gondolatmenetemet. Sokszor utaltam arra, hogy Vajdaság autonómiája korlátozott. Ennek egyik nyilvánvaló oka az, hogy Vajdaság AT Statútuma a szerb alkotmány alá és a szerbiai törvények közé van sorolva, tehát a Vajdaság AT Képviselőháza által hozott rendeletek is a jogforrási hierarchia aljára csúsznak. A szubszidiaritás elvét figyelembe véve tehát elmondhatjuk, hogy Vajdaság AT jogalkotását rengeteg más jogforrás limitálja. A tartományi képviselőházi rendeletek nem csak alá vannak rendelve a köztársasági szintű törvényeknek, de törvényi erővel sem rendelkeznek a Statútum-tervezetben foglaltakkal ellentétben.⁹⁰

Vajdaság csonkított autonómiája abban is megnyilvánul, hogy nincs saját igazságszolgáltató rendszere. Ez persze nem szerepelt az általam felsorolt autonómia-ismérvek között, de Michael Tkacik által meghatározott autonómia típusokban ez is ismertetője az általa úgynevezett „törvényhozási” autonómiának. A törvényhozási autonómia röviden annyi jelent, hogy a horizontális hatalommegosztás szintje ebben a típusban teljesedett ki leginkább. Tkacik autonómia-besorolására visszatérve az a következtetés vonható le, hogy Vajdaság nem a törvényhozási autonómia típusba sorolható be, hanem inkább a területi – adminisztratív autonómiával rendelkezik, abban nyilvánul meg, hogy az autonóm jogalkotónak nem törvényhozásra, hanem sokkal inkább szabályalkotásra van jogosultsága.⁹¹

Vajdaság autonómiája annak ellenére, hogy nem rendelkezik teljes körű öngazgatási jogkörrel, biztosított jogállásúnak nevezhető, hiszen visszavonni az eddig elért jogosultságokat csak alkotmánymódosítással lehetséges.⁹² Ezért is van az, hogy a tartományi Képviselőházban meg kell gondolni, hogy szavaznak-e az alkotmánymódosító javaslat támogatására. Pásztor István, a Vajdasági Magyar Szövetség elnöke szerint, bár szükség van a szerb alkotmány módosítására, a jelenlegi tervezet megfogalmazását át kell gondolni, hogy az ne okozzon kárt az autonómiában.⁹³

A dolgozatom végéhez érve nem lenne tanácsos feltenni a kérdést: vajon nevezhető-e Vajdaság autonómiának. A válaszom egyértelműen igen. Ha már csak a Szerb Köztársaság Alkotmányára és Vajdaság Autonóm Tartomány Statútumára (illetve a régió hivatalos elnevezésére) hivatkozunk nyilvánvaló, hogy ez nem is volt kérdés. A kérdés sokkal inkább az autonóm jogállás milyenségére irányul és irányult az egész dolgozatomon keresztül. Bár reményeim szerint választ adtam erre a kérdésre, mégis úgy tartom helyesnek, ha röviden összegzem a fent leírtakat.

Vajdaság, mint egyedi autonómia-megoldás nem nevezhető tökéletesnek, és nem számít etalonnak az autonóm rendszerek körében. Ha a központi hatalom, és a többséget alkotó szerb lakosság elfogadja a tényt, hogy az autonómia-törekvés és a szeparációs törekvés közé nem kell feltétlenül egyenlőségjelet tenni⁹⁴, akkor a jövőben esély lenne az önrendelkezési jogok kiszélesítésére a régióban. De miért fontos, hogy ez a terület kitüntetett jogokat, önállóságot vagy részleges függetlenséget szerezzen? Erre a kérdésre egy teljes mértékben szubjektív szempontú választ tudok adni csupán. Ahhoz, hogy egy állam *jól* működjön, arra van szükség, hogy a hatalmat gyakorló felismerje az államhatárokon belül fellelhető sajátos tulajdonságokkal rendelkező elemeket, és azokat is figyelembe vegye a törvényalkotás illetve a végrehajtás

során. Természetesen a *jó állam* fogalma nem definiálható konkrétan, mert a fogalom meghatározásához legalább minden állampolgárt meg kellene kérdezni az adott országban. Erre persze nincs lehetőség, de törekedni lehet egy jobb állam kialakítására. A vajdasági autonómia biztosítása nem csak azért fontos, mert az ott élők számára lenne jelentős lépés a jó állam eléréséhez, hanem a gazdasági élet fellendüléséhez és a versenyképesség fejlesztéséhez is hozzájárulna a területen. Nem véletlenül tértem ki olyan hosszasan a tartomány gazdaságának elemzésére, mert a gazdasági felvirágzás igenis összefügg az autonóm jogkörök kiszélesítésével. Persze a fejlődés megilleti egész Szerbiát is, nem csak a vajdasági régiót, de ésszerűbb megoldás lenne, ha a központ nem korlátozná a tartományt a fellendüléshez vezető úton. A fejlődés lehetősége mellett az autonómia biztosítása az ott élők lelki világának is megnyugvást jelentene, hiszen mindennapi életüket saját igényeikhez és egyedi módon alakíthatnák. A Vajdaságban élő kisebbségeket (elsősorban a magyar kisebbség helyzetére utalok) megilleti a jog, a saját kultúrájuk ápolására, nyelvük gyakorlására, hagyományaik ápolására. Habár a régió nem rendelkezik olyan hatáskörökkel, mint egy saját igazságszolgáltatási rendszer működtetése, illetve illeszkednie kell a központi közigazgatási rendszerbe, de a kisebbségek alapvető jogai legalább nem sérülnek, és ezen jogokat az alkotmány, köztársasági törvények és a statútum is megerősíti és védi.

Tartalom

Bevezetés.....	2
Autonómia, nemzetiség, kisebbség.....	3
Autonómia.....	3
Nemzetiségi kérdés	5
Kisebbség.....	7
Általános információk Vajdaságról.....	9
Földrajzi fekvés	9
Demográfiai adatok.....	9
A gazdaság alakulása a térségben	11
Vajdaság közigazgatási berendezkedése.....	15
Az autonómia kialakulása és fejlődése Vajdaságban.....	17
Az autonóm tartomány napjainkban	20
Autonómia, kérdés?.....	22

Felhasznált irodalom

- BOZÓKI Antal: *A magyar közösség Szerbiában*. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2013
- EÖTVÖS József: *A nemzetiségi kérdés*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár 2011
- GYŐRI SZABÓ Róbert: *Kisebbség, autonómia, Regionalizmus*. Budapest, Osiris Kiadó, 2006
- GYŐRI SZABÓ Róbert: *Nemzeti kisebbségek politikai és települési érdekképviselete*. Budapest, R.E. Produkt'98, 2004
- HÉVÍZI Józsa: *Autonómia-típusok Magyarországon és Európában*. Budapest, Püski Kiadó, 2001
- JUHÁSZ József: *Volt egyszer egy Jugoszlávia*. Aula Kiadó, 1999
- KÁNTOR Zoltán – MAJTÉNYI Balázs: *Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről*. Rejtjel Kiadó, Budapest 2005
- KUPA László: *Kisebbségi autonómia-törekvések Közép-Európában a múltban és a jelenben*. Pécs, PTE és Bookmaster Kft. kiadása, 2009
- MARKOVICS- MAJTÉNYI András: *Kisebbségjog a Vajdaságban alcím: A nemzetiségi jogok törvényes rendezésének hagyománya és gyakorlata a Monarchiától napjainkig*. Újvidék, Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság, 2000
- NAGY Imre: *A Kárpát-medence régiói (7.) – Vajdaság*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó; Pécs, 2007
- SKUBARTY, Zelim A.: *Beyond a One-Dimensional State: An Emerging Right to Autonomy?* Boston, Martinus Nijhoff Publishers Leiden, 2005
- TABAJDI Csaba és BARÉNYI Sándor: *Kisebbségi érdekérvényesítés, önkormányzatiság, autonómiaformák – Nemzetközi Konferencia, Budapest, 1995. november 9-10*. Budapest, Osiris Kiadó, 1997
- VÍZI Balázs: *Európai kaleidoszkóp – Az Európai Unió és a kisebbségek*. L'Harmattan Kiadó, 2013

Interneten elért/ letöltött források:

- *2011 Census of Population, Households, and Dwellings in the Republic of Serbia*. http://vajdasag.rs/images/e/eb/Nacionalna_pripadnost-Ethnicity.pdf Elérés ideje: 2014. február. 7.
- *Autonómia modellek (elmélet és gyakorlat az Európai Unióban)* http://www.onkormanyzas.sk/letoltes/dokumentumok/201204032048150.autonomia_modellek.pdf Letöltés ideje: 2014. március 11.
- *Az adósságcsapdától csupán a reformok menthetnek meg*. Magyar szó. <http://www.magyarszo.com/hu/2285/gazdasag/109216/Az-ad%C3%B3ss%C3%A1gcsapd%C3%A1t%C3%B3l-csup%C3%A1n-a-reformok-menthetnek-meg.htm> Elérés ideje: 2014. március 11.
- BOZÓKI István: *Öt százalékkal csökkent Szerbia lakossága*. <http://bozokiantal.blogspot.hu/2011/11/ot-szazalekkal-csokkent-szerbia.html> 2014. február 4.

- CONNOR, Walker: *Nemzet, állam nemzetállam*.
http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf652.pdf Elérés ideje: 2014. augusztus 2.
- DEMETER Gábor – RADICS Zsolt: *Szerbia – tátongó lyuk az egyesült Európa térképén*.
http://geogis.detek.unideb.hu/Munkatarsaink/DemeterGabor/LIMES_SZERBIA.pdf
Elérés ideje: 2013. december 8.
- GAVRILOVIĆ Vladan: *A Tiszai Koronaterület*.
<http://hbml.archivportal.hu/data/files/144807203.pdf> Elérés ideje: 2014. január 22.
- JUHÁSZ József: *Jugoszlávia felbomlása*.
<http://www.historia.hu/archivum/2001/010910juhasz.htm> Elérés ideje: 2014. szeptember 8.
- „Káros az autonómiára”. Vajdasági Magyar Szövetség
<http://vmsz.org.rs/hirek/tortenesekek/karos-az-autonomiara> Elérés ideje: 2014. szeptember 27.
- KISS Igor: *A 2011. évi népszámlálás nemzetiségi adatai*.
<http://magyarmegmaradasert.hu/kiletunk/trianon/item/3457-a-2011-%C3%A9vi-n%C3%A9psz%C3%A1ml%C3%A1l%C3%A1s-nemzetis%C3%A9gi-adatai-gyorselemz%C3%A9s> Elérés ideje: 2014. január 28.
- MIKLÓSNÉ Zakar Andrea: *Autonómia: elmélet és gyakorlat*
http://epa.oszk.hu/02200/02251/00040/pdf/EPA02251_Ter_es_tarsadalom2654.pdf
Elérés ideje: 2014. június 20
- *Növekvő államadósság*. Magyar szó.
<http://www.magyarszo.com/hu/1864/gazdasag/91283/N%C3%B6vekv%C5%91-%C3%A1llamad%C3%B3ss%C3%A1g.htm> Elérés ideje: 2014. március 11.
- PULSZKY Ágost: *A nemzetiségről* http://www.fszek.hu/mtda/Pulszky-A_nemzetisegrol.pdf Elérés ideje: 2014. május 29.
- TAKÁCS Miklós: *A középkor régészete a Vajdaságban 1918 és 1987 között*
http://www.kre.hu/portal/doc/studia/Cikkek/2006.3_4.szam/p-takacs.pdf Elérés ideje: 2014. szeptember 8.
- TÓTH Norbert: *A kisebbségi területi autonómia belső és külső dimenziója: nemzetközi jogi analízis*. http://doktori-iskola.ajk.pte.hu/files/tiny_mce/File/Vedes/toth_norbert/toth_ertekezes_nyilv.pdf Elérés ideje: 2014. szeptember 28.
- TÓTH Norbert: *Quo Vadis, Szerbia? – Új fejlemények a szerb kisebbségvédelmi szabályozásban* <http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2010/ProMino10-1-04-Toth.pdf> Elérés ideje: 2014. augusztus 29.
- VIZI Balázs: *A kisebbségi autonómia nemzetközi feltételeiről*.
<http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2008/ProMino08-1-03-Vizi.pdf> Letöltés ideje: 2014. szeptember 28.

Jogszabályok:

- A Szerb Köztársaság alkotmánya. *A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 98/2006. szám
- Vajdaság Autonóm Tartomány Statútuma. *VAT Hivatalos Lapja*, 17/2009. szám
- Törvény a helyi önkormányzatokról. *A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 129/2007. szám
- Törvény Vajdaság Autonóm Tartomány hatásköreinek meghatározásáról. *A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 99/2009. szám

- Törvény az általános közigazgatási eljárásról. *A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 30/2010. szám
- Törvény a hivatalos nyelv- és íráshasználatról. *A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye*, 30/2010. szám

¹ Autonómia modellek (elmélet és gyakorlat az Európai Unióban)

http://www.onkormanyzas.sk/letoltes/dokumentumok/201204032048150.autonomia_modellek.pdf Letöltés ideje: 2014. március 11. [Továbbiakban: *Autonómia modellek (elmélet és gyakorlat az Európai Unióban)*]

² SKUBARTY, Zelim A.: *Beyond a One-Dimensional State: An Emerging Right to Autonomy?* Boston, Martinus Nijhoff Publishers Leiden, 2005 38. o [Továbbiakban: SKUBARTY (2005)]

³ KUPA László: *Kisebbségi autonómia-törekvések Közép-Európában a múltban és a jelenben*. Pécs, PTE és Bookmaster Kft. kiadása, 2009 21.o [Továbbiakban: KUPA (2009)]

⁴ KUPA (2009) 23. o

⁵ KUPA (2009) 23. o

⁶ TÓTH Norbert: *A kisebbségi területi autonómia belső és külső dimenziója: nemzetközi jogi analízis*. http://doktori-iskola.ajk.pte.hu/files/tiny_mce/File/Vedes/toth_norbert/toth_ertekezes_nyilv.pdf Elérés ideje: 2014. szeptember 28.

⁷ KUPA (2009) 24. o

⁸ *Autonómia modellek (elmélet és gyakorlat az Európai Unióban)*

⁹ *Autonómia modellek (elmélet és gyakorlat az Európai Unióban)*

¹⁰ SKUBARTY (2005) 38. o

¹¹ *Autonómia modellek (elmélet és gyakorlat az Európai Unióban)*

¹² KUPA (2009) 24. o

¹³ *Autonómia modellek (elmélet és gyakorlat az Európai Unióban)*

¹⁴ TÓTH Norbert: *A kisebbségi területi autonómia belső és külső dimenziója: nemzetközi jogi analízis*. http://doktori-iskola.ajk.pte.hu/files/tiny_mce/File/Vedes/toth_norbert/toth_ertekezes_nyilv.pdf Elérés ideje: 2014. szeptember 28.

¹⁵ KUPA (2009) 24. o

¹⁶ MIKLÓSNÉ Zakar Andrea: *Autonómia: elmélet és gyakorlat 10. o*

http://epa.oszk.hu/02200/02251/00040/pdf/EPA02251_Ter_es_tarsadalom2654.pdf Elérés ideje: 2014. június 20.

¹⁷ KUPA (2009) 25. o

¹⁸ *Autonómia modellek (elmélet és gyakorlat az Európai Unióban)* 36. o

¹⁹ *Autonómia modellek (elmélet és gyakorlat az Európai Unióban)* 36. o

²⁰ CONNOR, Walker: *Nemzet, állam, nemzetállam*. http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf652.pdf Elérés ideje: 2014. augusztus 2.

²¹ EÖTVÖS József: *A nemzetiségi kérdés*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár 2011. 35.o [Továbbiakban: EÖTVÖS (2011)]

²² PULSZKY Ágost: *A nemzetiségről* http://www.fszek.hu/mtda/Pulszky-A_nemzetisegrol.pdf Elérés ideje: 2014. május 29.

²³ CONNOR, Walker: *Nemzet, állam, nemzetállam*. http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf652.pdf Elérés ideje: 2014. augusztus 2.

²⁴ Salat Levente: *A szintézis esélyei az etnopolitikai konfliktusok okaival foglalkozó elméleti magyarázatokban* in Kántor Zoltán – Majtényi Balázs: *Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről*. Rejtjel Kiadó, Budapest 2005 [Továbbiakban: KÁNTOR – MAJTÉNYI (2005)]

²⁵ VIZI Balázs: *A kisebbségi autonómia nemzetközi feltételeiről*.

<http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2008/ProMino08-1-03-Vizi.pdf> Letöltés ideje: 2014. szeptember 28.

²⁶ VIZI Balázs: *Európai kaleidoszkóp – Az Európai Unió és a kisebbségek*. L'Harmattan Kiadó, 2013 [Továbbiakban: VIZI (2013)] 17.o

²⁷ http://www.mfa.gov.hu/kulkepviselet/AT_EBESZ/hu/az+EBESZ+tortenete/EBESZ+tortenete.htm Elérés ideje: 2014. szeptember 20.

²⁸ VIZI (2013) 18. o

²⁹ VIZI (2013) 20. o

³⁰ VIZI Balázs: *A kisebbségi autonómia nemzetközi feltételeiről*.

<http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2008/ProMino08-1-03-Vizi.pdf> Letöltés ideje: 2014. szeptember 28.

³¹ BOZÓKI Antal: *A magyar közösség Szerbiában*. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2013. 25.o [Továbbiakban: BOZÓKI (2013)]

³² <http://bozokiantal.blogspot.hu/2011/11/ot-szazalekkal-csokkent-szerbia.html> Letöltés ideje: 2014. február 4.

³³ BOZÓKI (2013) 33. o

³⁴ VÉGEL László – Plebejus Európa. *Családi Kör*, 2012. december 13. 8. in Bozóki (2013) 33.

- 35 <http://magyarmegmaradasert.hu/kiletunk/trianon/item/3457-a-2011-%C3%A9vi-n%C3%A9psz%C3%A1ml%C3%A1s-nemzetis%C3%A9gi-adatai-gyorselemz%C3%A9s> Elérés ideje: 2014. január 28.
- 36 BOZÓKI (2013) 33. o.
- 37 http://vajdasag.rs/images/e/eb/Nacionalna_pripadnost-Ethnicity.pdf Elérés ideje: 2014. február 7.
- 38 BOZÓKI (2013) 39. o.
- 39 NAGY Imre: A Kárpát-medence régiói (7.): Vajdaság. Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest, 2007. 42. o [továbbiakban: Nagy (2007)]
- 40 <http://www.magvarszo.com/hu/1864/gazdasag/91283/N%C3%B6vekv%C5%91-%C3%A1llamad%C3%B3ss%C3%A1g.htm> Elérés ideje: 2014. március 11.
- 41 <http://www.magvarszo.com/hu/2285/gazdasag/109216/Az-ad%C3%B3ss%C3%A1gcsapd%C3%A1t%C3%B3l-csup%C3%A1n-a-reformok-menthetnek-meg.htm> Elérés ideje: 2014. március 11.
- 42 BOZÓKI (2013) 35–43. o.
- 43 NAGY (2007) 284. o.
- 44 NAGY (2007) 284–286. o.
- 45 NAGY (2007) 285–286. o.
- 46 Vajdasági Gazdasági Kamara www.pkv.co.yu in NAGY (2007) 285–286. o.
- 47 NAGY (2007) 285–286. o.
- 48 NAGY (2007) 285–286. o.
- 49 ARDAY Lajos: Magyarok a Délvidéken, Jugoszláviában. Budapest, BIP kiadó, 2002. in NAGY (2007) 286–288. o.
- 50 NAGY (2007) 286–288. o.
- 51 ARDAY Lajos: Magyarok a Délvidéken, Jugoszláviában. Budapest, BIP kiadó, 2002. in NAGY (2007) 286–288. o.
- 52 NAGY (2007) 286–288. o.
- 53 NAGY (2007) 286–288. o.
- 54 NAGY (2007) 290–292. o.
- 55 http://geogis.detek.unideb.hu/Munkatarsaink/DemeterGabor/LIMES_SZERBIA.pdf Elérés ideje: 2013. december 8.
- 56 NAGY (2007) 290–292. o.
- 57 NAGY (2007) 290–292. o.
- 58 NAGY (2007) 290–292. o.
- 59 NAGY (2007) 293–295. o.
- 60 NAGY (2007) 293–295. o.
- 61 NAGY (2007) 293–295. o.
- 62 NAGY (2007) 293–295. o.
- 63 NAGY (2007) 293–295. o.
- 64 Vajdaság Autonóm Tartomány Statútuma – VAT Hivatalos Lapja, 17/20009. szám Letöltés ideje: 2014. február 15.
- 65 NAGY (2007) 49–50. o.
- 66 Törvény a helyi önkormányzatokról. *A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye, 129/2007. szám*
- 67 NAGY (2007) 26. o.
- 68 NAGY (2007) 50–51. o.
- 69 NAGY (2007) 54. o.
- 70 NAGY (2007) 54. o.
- 71 <http://hbml.archivportal.hu/data/files/144807203.pdf> Letöltés ideje: 2014. január 28.
- 72 <http://hbml.archivportal.hu/data/files/144807203.pdf> Letöltés ideje: 2014. január 28.
- 73 JUHÁSZ József: *Volt egyszer egy Jugoszlávia*. Aula Kiadó, 1999, 301. o.
- 74 JUHÁSZ József: *Volt egyszer egy Jugoszlávia*. Aula Kiadó, 1999, 303–304. o.
- 75 TAKÁCS Miklós: *A középkor régészete a Vajdaságban 1918 és 1987 között*. http://www.kre.hu/portal/doc/studia/Cikkek/2006.3_4.szam/p-takacs.pdf Elérés ideje: 2014. szeptember 8.
- 76 JUHÁSZ József: *Jugoszlávia felbomlása*. <http://www.historia.hu/archivum/2001/010910juhasz.htm> Elérés ideje: 2014. szeptember 8.
- 77 NAGY (2007) 59. o.
- 78 TÓTH Norbert: Quo Vadis, Szerbia? – Új fejlemények a szerb kisebbségvédelmi szabályozásban <http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2010/ProMino10-1-04-Toth.pdf> Elérés ideje: 2014. augusztus 29.
- 79 Vajdaság Autonóm Tartomány Statútuma 1. szakasz
- 80 Vajdaság Autonóm Tartomány Statútuma 10. szakasz
- 81 TÓTH Norbert: Quo Vadis, Szerbia? – Új fejlemények a szerb kisebbségvédelmi szabályozásban
- 82 BOZÓKI (2013) 187. o.
- 83 TÓTH Norbert: Quo Vadis, Szerbia? – Új fejlemények a szerb kisebbségvédelmi szabályozásban <http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2010/ProMino10-1-04-Toth.pdf> Elérés ideje: 2014. augusztus 29.
- 84 Vajdaság Autonóm Tartomány Statútuma 25. szakasz
- 85 TÓTH Norbert: Quo Vadis, Szerbia? – Új fejlemények a szerb kisebbségvédelmi szabályozásban
- 86 Törvény a hivatalos nyelv- és íráshasználatról (Az Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye, 30/2010. szám) 1. szakasz
- 87 Vajdaság Autonóm Tartomány Statútuma 26. szakasz

⁸⁸ Vajdaság Autonóm Tartomány Statútuma 33-61. szakasz

⁸⁹ TÓTH Norbert: Quo Vadis, Szerbia? – Új fejlemények a szerb kisebbségvédelmi szabályozásban

⁹⁰ TÓTH Norbert: Quo Vadis, Szerbia? – Új fejlemények a szerb kisebbségvédelmi szabályozásban

⁹¹ TÓTH Norbert: Quo Vadis, Szerbia? – Új fejlemények a szerb kisebbségvédelmi szabályozásban

⁹² TÓTH Norbert: Quo Vadis, Szerbia? – Új fejlemények a szerb kisebbségvédelmi szabályozásban

⁹³ <http://vmsz.org.rs/hirek/tortenesek/karos-az-autonomiara> Elérés ideje: 2014. szeptember 27.

⁹⁴ http://kitekinto.hu/karpat-medence/2012/12/17/eltorolnek-vajdasag-autonomiajat/#.VCk20fl_tDA

Elérés ideje: 2014. szeptember 27.